

A cseh reformáció kezdeteinek története

Bevezető

A cseh reformáció olyan fogalom, amely kifejezi a késői középkor, valamint a korai újkor sajátos reformációs irányzatának kialakulását a Cseh Királyságban. A két évszázadig tartó reformáció nem képezett egységes és változatlan folyamatot. Annak ellenére, hogy sok irányzatra szakadt (a konzervatívokra, akik kiálltak a római egyház mellett maradáshoz, egészen a radikálisabb egyenjogú csoportokra), közös hitvallási elem kötötte össze őket: a két szín alatti úrvacsora, az Isten szavának hangsúlyozása és prédikációja közérthető nyelven, az ember Istenhez való viszonya, a papság és az egyház világi pompájának megvetése és visszatérés az apostoli szegénységhez. A cseh reformáció fogalma magába foglalja elsősorban a huszitizmust és a belőle származó kelyheseket (*calixtinusokat*), vagy *utrakvistákat* ill. az *unitas fratrum* testvéri egyezséget, közösséget (*jednota bratrská*). A 12. századból származó valdensekkel együtt (pápaellenes keresztény vallásfelekezet), a felsoroltak mozgalmát akár az első reformációs mozgalomnak is lehet nevezni, amivel megelőzték a világon végbemenő általános protestáns reformációt. Annak ellenére, hogy a német és a svájci reformáció hatással volt a cseh reformációra, a cseh reformáció megtartotta sajátos folyamatát egészen a cseh nem katolikus nemesség felkelésének leveréséig 1620-ban (*Fehérhegyi csata*). A vereség következményei, főképp a vallásszabadság megszűnése, Csehország és Morvaország erőszakos rekatolizációjával (*ellenreformációjával*), megerősítve a vesztfáliai békével, a cseh reformációnak, mint önálló reformációs folyamatnak a végét jelentette.

A türelmi rendelet kiadása után 1781-ben nem történt meg a visszatérés az önálló cseh reformációhoz. II. József osztrák császár nem tartotta tiszteletben a cseh reformáció hagyományait és a cseh hitvalláshoz való jelentkezés sem lett elfogadva. A császár a cseh országrészekben a legújabbban csak a pravoszláv, lutheránus és kálvinista vallást volt hajlandó eltűrni, akárcsak a többi birodalmi országrészekben. Annak ellenére, hogy a cseh reformáció szét lett aprózva a protestáns világban, a hagyományai nem veszték el. A mai napig is erre a reformációra hivatkozik sok cseh és világi egyház, mint pl. a Moraviai Egyház (amely a szétszéledt Jednota Bratrská Egyház folytatója), Csehtestvér Evangélikus Egyház, Csehszlovák Huszita Egyház, Baptista Egyház, és mások.

Pozitív hozadéka és egyedülálló vonása a cseh reformációnak a mindennapi ember lelkiismeretének a tisztelete volt, beleértve a jobbágyokat is, amely tisztelet toleranciája abban az időben ritkaságba ment. Ez a példátlan tolerancia legalábbis a kezdetben a cseh országrészekben uralkodó specifikus állapotok kényszerítették ki, mert a huszita háborúk eldöntetlen eredménye után egyik oldal sem volt képes az ellenfelet teljesen leverni. Mindkét oldal tehát a saját túlélésének, a béke és biztonságának érdekében kénytelen volt az együttélés valamilyen formáját megtalálni. Ebből a kényszerből következett az a tudatos igyekezet, hogy jogilag is kodifikálják a kölcsönös türelmet és tiszteletet a másik oldal iránt, amely végül is 1485-ben a kuttenbergi vallási békében valósult meg. Ez ugyan csak a katolikusok és a kelyhesek (*utrakvisták*) együttélésére vonatkozott, más vallási csoportoknak a törvényes egzisztenciájukra több mint száz évet kellett várniuk egészen II. Rudolf császár rendeletéig 1609-ig.

Előzmények

A 14. században befejeződik a cseh térség kereszténységet felvevő hosszútartó időszaka. A lakosság széles rétegei belsőleg azonosultak a kereszténységgel, és a hitet kezdték elfogadni, nemcsak mint a rituálék összességét, hanem mint személyes szükségletet és tájékozódást a bizonytalan világban. Az egész Európában meg lehet figyelni a hangsúlyt az új belső, valóban egyéni áhítatot (*devotio moderna*), jellemezve a Krisztushoz való közeledési szándékot,

kihangsúlyozva az imádságból és istentiszteletből fakadó belső átélést, kisebb tekintettel a hivatalos egyházi struktúrákra. A laikusok minél gyakrabban követeltek jó papokat, akik megfelelő módon tudtak volna törődniük az ő lelki szükségleteikkel. A 14. század emberei egyre jobban tudatosították a rikító ellentmondást az evangéliumi tanítás és az akkori élet komor valóságát viselő keresztény tanítás hirdetőit. A gazdag egyház elárulta az evangéliumot, a földi pompában és élvezetekben kezdte kiélni magát, és így szükségképpen az Antikrisztus karmaiban találta magát. A harsány egyházi épületek tele szobrokkal, képekkel és ereklyékkel bizonyítékai lettek a klérus szertelenségének.

A parókiák és a plébánosok száma egyre nőtt. Prága Avignon, Róma és Párizs után a papság legnagyobb koncentrációjával rendelkezett az egész nyugati világban. A jólét és különböző társadalmi előnyök a fiatal férfiakat a papság soraiba csábították, számukra a papi hivatás nem jelentett többet, mint csinos bevételi forrást. Abban az esetben, ha sikerült valamelyiküknek gazdag kanonoki állást szerezni, megengedhették maguknak, hogy a papi kötelességük elvégzésére felvegyenek helyetteseket a szegény papok köréből (ún. váltást), amivel bebiztosították gondtalan életüket. A klérus többségében illetlen magatartása nem volt az elégedetlenség egyedüli oka, a kritikát kiváltotta a pápai kúria pénzügyi követelése, amely a cseh országrészeket elviselhetetlen teherrel illette. Az egyház hanyatlását betetőzte a pápai szakadás, amely 1378-ban vette kezdetét. A kettéhasadt egyházat most két rivális pápa vezette, akik kölcsönösen egymást átkozták ki. Ezt a nem kívánatos állapotot nem oldotta meg az 1409-ben összehívott pisai zsinat sem, amely a pápák játékába még egy harmadikat is benevezett. Az egyházi szkizma végül is a konstanzi zsinat (*concilium*) oldotta meg.

Sok pap és laikus nem nyugodott be az elvilágosodott egyház helyzetébe, és az eredeti, valódi kereszténységhez való visszatérés után állt ki. Az egyház megújodása annál inkább sürgősebb volt, ahogyan a társadalom minél jobban belemerült a krízisbe. A volt gazdag nemesfémek lelőhelyei kimerültek, a pestis drasztikusan lecsökkentette a lakosság számát, ami végeredményben a gazdaság meggyengüléséhez vezetett. A gazdasági nehézségekhez hozzájárult a politikai bizonytalanság. A legfontosabb európai trónusokra gyenge uralkodók kerültek (IV. Vencel a birodalomban és a Cseh Korona országaiban, VI. Károly Franciaországban, II. Richárd Angliában), és a valamikori erős luxemburgi dinasztia állandó és véget nem érő belső viszályban vergődtek, amelyek nem csak őket, hanem azokat az országrészeket is gyengítették, amelyekben uralkodtak. A világi és egyházi hatalmak közötti éles ellentétek IV. Vencel uralkodása alatt a tekintélyek további elvesztéséhez vezettek. A gazdasági depresszió és a politikai egyensúly megbomlása az uralkodó, a nemesség és az egyház között a cseh országrészekben a bűnözést eredményezték.

A megújulás prédikátorai

Reform prédikátorok jelentek meg, akik követelték az egyház megújulását. Nyilvánosan prédikáltak a templomi szószékből, és nem álltak az egyházon belül, mint pl. a valdensek. Belülről akarták megváltoztatni az egyházat, nem rombolással. Elsősorban az Ige alapján az egyháznak kellett megújulnia, amelyen keresztül az egész társadalom megtisztulhatott volna. IV. Károly (1416-1478) az egyház nagy támogatója volt, de tudatosította a veszélyét az elvilágiasodásnak. Ezt megelőzendő, meghívta prédikálni az osztrák augusztiniánus Konrád Waldhausert Prágába (németül és latinul, a Szent Gál és Szűz Mária templomokban). Waldhauser főként a szentségekkel való üzérkedést, a városi polgárság fényűzését, és a pompakedvelő klérust támadta. Prédikációi termékeny talajra találtak hallgatói körében, ami a prágai környezet reformokat befogadó felkészültségére utalt. Hasonló képen cselekedtek más hazai prédikátorok is, mint például a pardubicei Arnošt, vagy Jan Milič Kroměřížből (németül *Kremsier*), akit rövidesen eretnekséggel vádoltak meg, végül is Avignonban halt meg 1374-ben. Milič nagy hatással volt a dél csehországi előjáró Štítné-i Tamásra (németül *Stitna*), aki mint laikus nem prédikálhatott, de a reform gondolatokat terjesztette írásaiban,

csehül, amilyen nyelven a királyság lakosainak a többsége értett. Végül Prágában telepedett le, és haláláig a Betlehemi kápolnában lakott.

A korai cseh reformációnak jelentős alakja volt a dél csehországi Janovból származó Máté mester, aki Párizsban tanult. A prágai Szent Miklós és Szent Vitus katedrálisokban prédikált, és Husz János előfutárjának tartják. Tőle származik az cseh reformációs mozgalom alapműve „Az Ó és Új Szövetség Szabályai” (*Regulae Veteris et Novi testamenti*), amelyben kifejtette a különbséget az újszövetségi kereszténység és az akkori hanyatló egyház gyakorlata között. Nagyobb súlyt fektetett az istenfélő életre, alázatra és a keresztény szeretetre mintsem a szertartásra. John Wycliffe, azaz (1320-1384) teológushoz hasonlóan állította, hogy a lezüllött egyház, két pápával képviselve, nem lehet Krisztus valódi egyháza. Egyedüli és megbízható tekintély a hitben kizárólag a Bibliát tekintette. A 14. század körül keletkezett a Bibliának az első komplett cseh fordítása. A cseh nyelv így a francia és olasz nyelv mellett a következő élő nyelv volt, amibe a Biblia le lett fordítva.

Az 1348-ban megalakult prágai egyetemnek alapvető hatása volt a cseh reformációra. A prágai egyetemi német és cseh teológusok és entellektüelek reformprogramjában, amelynek kezdetei a 14. század 70-es évek végéig nyúlnak vissza, lehet megfigyelni az említett prédikátori tevékenység mellett a cseh reformáció sajátos gyökereit. Husz János (1371-1415) cseh nemzetét és a többi nemzeteket 1402 után John Wycliff tanítása osztotta meg, amelyben a nominalizmust hirdető német filozófusok Wycliff realizmusát előnybe részesítő cseh filozófusok ütköztek meg. Ezért a későbbiekben Husz mester erre a reformirányzatra szándékosan nem hivatkozott, és a továbbiakban az elődeinek csak a cseh egyetemi mestereit jelöli meg, mint pl. a Raňkov-i Vojtěch, Mikuláš Biceps, vagy a Kolín-i Štěpán mestereket. Ellenben az egyetemi reformmozgalom, a korai konciliarizmus (amely szerint a pápa nem a legnagyobb tekintély), nem szorgalmazta a szegény egyház követelményét, vagy a bűnök nyilvános megbüntetését. Megelégedett a papok minőségi nevelésével, amelynek az egyház belső reformjának forrásává lehetett válnia. Az új áhítat szellemében (*devotio moderna*) sok reform szemléletű teológus a gyakori, majdnem mindennapi áldozást követelte még a laikusok körében is. Az eucharisztia (hálaadás, oltári szentség) kérdése így a cseh reformáció központi témájává kezdett válni. A prágai magas klérus elutasító magatartása ellenére ez az áldozási szertartás általánosan az 1391-es szinódus (zsinat) által el lett fogadva.

A 14. század 90-es éveivel kezdődően a prágai egyetemen mind nagyobb erővel jelentkezik a cseh behatás, amely bő támogatást nyer mind a cseh királyi udvartól, úgy a városi polgárságtól egyaránt. A fiatal cseh reformátorok, akik ignorálták az idősebb egyetemi reformációs irányzatot, a régi új programjukkal ismételten felléptek az egyház elvilágosodása ellen. Kezdetben a Pálč-i Štěpán és Znajm-i Stanislav professzorok képviselték a mozgalmat, akik filozófiai témákkal is foglalkoztak. A cseh reformisták mintája az eredeti, ősi egyház volt. Ezt az egyház megtisztulásában, és főleg az alkalmatlan papok kizárásában látták. A változásokat eredetileg a felsőbb egyházi hatalmasságoktól várták, azonban a házemburki Zbyněk Zajíc prímással való összeütközés után inkább a világi hatalomra támaszkodtak, amelynek megtestesítője a reformokkal szimpatizáló IV. Vencel király volt. Az egyház megreformálásában Husz Jánost és Prágai Jeromos és csoportjukat John Wycliffe filozófiai és teológiai nézetei befolyásolták. Szerintük a világiaknak ki kellene sajáttani az egyházi vagyont, hogy a megújult pasztorális küldetésük mellett ne legyen módjuk beleszólni a világi dolgokba. Ez az elképzelés megnyerte az arisztokrácia tetszését is. Szent Augustinus mellett Wycliffe, akit csalhatatlannak tartottak, volt a legelismertebb tekintély Husz generációja számára. A prágai egyetemen nagy küzdelmek folytak Wycliffe körül, akinek tanait Husz János vette pártfogása alá, elfogadva a nézeteinek többségét. Husz Wycliffe nélkül nem érte volna el a gondolatai átütő erejét és Wycliffe Husz nélkül nem érte volna el európai jelentőségét.

Husz János és társai tevékenysége

1402-ben Husz János lett a prágai Betlehemi kápolna (*Betlémská kaple*) gondnoka, és egyben prédikátora. Ekkor az ő személyében találkozott a korai cseh reformáció két ága: a teoretikus egyetemi irányzat és a belső istenfélést buzdító prédikatori áramlat, ami a szélesebb népi réteget szólította meg. A terjedelmes Betlehemi kápolna több ezer hallgató befogadására volt képes, így Husz és követőinek reformja áterjedhetett a szűkebb egyetemi keretek közül a nagyszámú lakosság körébe. Husz János és társai nagyon szkeptikusak voltak a konciliarizmussal szemben, mer szemükben a bíborosi kar épp olyan romlott, mint maga a pápaság, és alkalmatlan volt az egyház megújulására. Husz azután ismerte fel a szakadékot a prágai egyetem és a vidéki papság állapota között, amikor az pápai átok (*interdiktum*) miatt kénytelen volt elhagyni Prágát. Akkor kezdett el csehül írni, főleg a vidéki papok számára, mert rájött, hogy sok pap nem ismeri a latint annyira, hogy a latin kézikönyvekre támaszkodhattak volna.

Husz János máglyahalála 1415. július 6-án, majd Prágai Jeromos megégetése 1416-ban az alapvető teológiai elképzelések polarizációjához, és radikalizációjához vezettek, amelyek a cseh reformáció sajátos vallási irányzatát alkották. A reformáció fő képviselője a prágai egyetemen Husz halála után Jakoubek mester lett Stříbro-ból. Abban az időben született meg a szolidaritás a husziták és a valdensek között, akik szintén üldözöttek voltak a pápa által, és Drezdából menekültek Prágába, még 1411-ben. Az igazság mércéjének egyedül az evangéliumot tartották. Főleg a drezdai Nikolaus és a már említett Janovból származó Máté mester nézetei voltak feltűnően közeli. Nikolaus mester egymás ellen állította az ősegyházat, és abban az időben uralkodó egyházat, kritizálta a szerzetesrendet, a papnak szerinte szegénynek, egyszerűnek, alázatosnak és türelmesnek kellett lennie, mint amilyen Krisztus volt. A rossz papot nem tartotta papnak, és a szentségárulást üzők miséit pedig érvénytelennek tartotta. Sőt a laikusok prédikációit, akár férfiak vagy nők is voltak, helyénvalónak tartotta.

A reformáció hatására megalakult egyházak

1415 őszén megalakult a huszita nemesség uniója, amely elutasította a konstanzi ítéletet Husz János felett, és az ellen ünnepélyesen protestált. Jakoubek mester ezt készségesen arra használta fel, hogy a cseh reformációs programnak nemzeti dimenziót adjon. 1417-ben a prágai egyetem először lépett fel, mint a döntőbíró a hitvallás ügyeiben. Kinyilatkozott abban az értelemben, hogy azokat az egyházi szokásokat, amelyek nem ellentétesek a Bibliával be kell tartani, beleértve a purgatóriumot, a holtakért való imádságot, és a képeket a templomban. Az egyetemi mesterek kijelentették, hogy az oltári szentség felvétele mindkét módon hasznos az üdvözülés (megváltás) szempontjából és az egyház gyülekezet minden hívő számára, tehát a Husz vagy Wycliffe nézeteit vallók is. Ellentétben Jakoubekkel, az egyetem nem állította, hogy csak a két szín alatti áldozati oltári szentség vezet kizárólag az üdvözüléshez, hanem csupán azt javasolta.

A cseh reformáció több evangélikus egyházat eredményezett a Cseh országrészekben. Talán a legjelentősebbek a táborita, kelyhesek (*utrakvista*) és a Csehtestvér (*Jednota Bratrská*) egyház. A táboriták teljesen elváltak a római katolikus egyháztól. Ez megnyilvánult a drága miseruhák, oltári kincsek, liturgia és a latin nyelv használatának elvetésében. Legszélsőségesebb megnyilvánulásai a képek rombolásban csúcsosodtak ki. Az *utrakvista* egyházként a huszita forradalomból létrejött egységet nevezzük, amely pozícióját az 1436-ból származó kompromisszumos egyezményekkel (kompaktátokkal) vívta ki, és amely különböző formákban egészen a cseh nemesi felkelés fehérhegyi (1618-1620) leveréséig tartott. Az *utrakvisták* elismerték az eucharisztia általános érvényességét a felnőttekre és a gyerekekre is, továbbá kitartottak a cseh énekek használata mellett a miséken, és a reformáció mártírjainak Husz János és Prágai Jeromos emlékének megszentelése mellett. A 16. század kezdetéig az

utrakvisták egy része ragaszkodott a radikálisabb nézetekhez, amelyek pl. elutasították a szentek kultuszát. Luther Márton fellépése után sok *utrakvista* az ő nézeteihez hajlott.

Az *utrakvisták* nem vetették el az egységes egyház eszméjét, amelyet a római püspök reprezentált. A pápát továbbra is az egyház fejének ismerték el, feltéve, hogy elismeri a kompaktát. A pápa ezeket azonban sosem hagyta jóvá. Az *utrakvista* egyház élén az adminisztrátor állt, aki az ú.n. alsó konzisztóriumnak elnökölt. Ez az állapot 1471-től 1621-ig tartott. Az *utrakvistáknak*, akik ragaszkodtak az apostoli követés rendjéhez, nem voltak püspökei, ami bonyodalmakat okozott a papjaik felszentelésében. Különböző megoldásokhoz folyamodtak, az egyik ilyen volt egy itáliai püspök honosítása Csehországban, aki papokat szentelt fel, de az egyház dolgaiba nem szólhatott bele.

Kelet Csehországban 1460 körül gyülekezni kezdtek Peter Chelčický hívei, akik az erőszakmentességet és a keresztyének egyenlőségét, valamint az evangélikus egyszerűséghez, és a bibliai igazságokhoz való visszatérést hirdették. Chelčický szerint a háborúskodással és világi hatalommal kapcsolatos bármilyen vallású egyház, legyen az katolikus, *utrakvista*, vagy táborita nem az igazi egyház. Az első testvérek 1490-ig szó szerint vették a fogadalmat, hogy semmiféle világi állást nem vállalnak. Később azonban engedtek e szabály szigorúságán. A testvérek preferálták az idősebb megnevezést a pap helyett, ami abból indult ki, hogy a misét, mint áldozás értették. A csehtestvérek életfelfogásukat személyes választás eredményeként fogták fel, és az üdvözülést nem tagadták meg azoktól sem, akik az testvériségen kívül éltek.

A csehtestvérek egzisztenciájuk kezdetén üldözve voltak, mint a királyi hivatalok, úgy az *utrakvisták* részéről. Legalizálva majd csak II. Rudolf rendelete alapján lettek 1609-ben. Híveiket súlyosan érte a fehérhegyi csata utáni rekatolizáció, ami a hitük elhagyásával, vagy emigrációba vonulással járt. Szervezeti egységüket, beleértve a püspöki hivatalt is, csak idegenbe lehetett megtartani, főleg a lengyel Leśnóban. A cseh és morvai titkos nem katolikusoknak, akik még a 18. század elején ellenálltak a rekatolizációs nyomásnak, hiányzott különösen a vidéken a szilárd szervezeti struktúra, és vallási tradíció, amelyet igyekeztek csempészet könyvekkel támogatni, de vallásuk eléggé kaotikusan fejlődött. Vallásukban a hangsúly az eucharisztia és a szentek tiszteletének elvetésén volt, előbbre helyezték a házi istentiszteletet, bibliaolvasást és az egyházi éneket. Más reformációs irányzattal szemben a csehtestvérek vallása határozottan toleráns volt, már csak azért is, mert születésénél fogva üldözött volt a más keresztyén fősodrású vallásoktól. Individualista jellegénél fogva nem is igyekezett egyedüli igaz vallásnak mutatkozni. A legfelsőbb szerve a püspökeik, és a megválasztott idősebb testvérek által kialakított „szűk körű tanács” volt. A püspökök száma idővel négyen állapodott meg.

A csehtestvér hagyományt megtartották észak Morvaországban is, főleg Kravařska (németül: *Kuhländchen*), Fulnek, vagy Suchdol nad Odrou (németül: *Zauchenthal*) környékén. A testvériség hagyományait hordozók ezen a környéken túlnyomórészt németül beszéltek. Még a Fehérhegy előtti időkben, 1616 és 1618 között Fulnekben működött Jan Amos Komenský (1592-1670) (*Johannes Amos Comenius*), aki 1661-ben az észak morvai gyülekezeteknek német testvériségi énekeskönyvet és katekizmust ajándékozott. A 18. század kezdetén Észak Moraviát is elérte a német pietizmus, egy protestáns mozgalom, amely igyekezett bensőségesebbé tenni a hit vallását. A rekatolizáció erősödésének hatására a morvai nem katolikusok jelentős tömege elmenekült Szászországba, ahol segítségül hívták Nikolaus Ludwig Zinzendorf nemes urat, akinek segítségével az uradalmán Horní Lužicében megalakítottak egy települést, amelyet Herrnhut nevet adtak (csehül: *Ochranov*, ami menedéket jelent). A település vallása nagyon vegyes volt, és ellenérzést váltott ki a szász lutheránusok részéről. Főleg emiatt úgy döntöttek, hogy visszatértek az ősi Testvériség egyházához, és az így nyert legitimitás következtében meg tudták őrizni függetlenségüket a lutheránusokkal szemben. Ugyanis kezdettől fogva ragaszkodtak a specifikus hitvallási elemeikhez, amelyek nagyban különböztek a lutheránusoktól, pl. elutasították templomaik

díszítését, papi ornátust, ostyák használatát, stb. A felújított Testvériség egyháza híres volt tengerentúli misszióival, ahol Morvai Egyház néven ismeretes.

A cseh reformáció a 15. században az istentisztelet terén sok elemet tartalmazott, amelyek a 16. században a reformációban általánosan voltak használatban, azonban fellelhetők néhány különbségek is. A cseh reform áramlat a gyakori oltári szentségek vételének követelményével kezdődött el, ami ugyan, mint Luther, úgy Kálvin ideálja is volt, de végérvényesen csak a 19. században állandósult a lutheránusoknál, vagy anglikánusoknál. A két szín alatti oltári szentségvétele, amely a cseh reformáció szimbóluma a reform egyházaknál aránylag gyorsan be lett vezetve, és a liturgia cseh nyelve is helyet kapott. A Testvériség egyháza még az énekek alkotásában is következetesen az anyanyelvet használta, ti. a csehet, vagy észak Morvaországban a németet. Ugyan akkor az oltári szentség gyermekek általi vétele, amelyet az utrakvista egyház teológiai egyezségben látott a kereszteléssel, a világreformációból származó egyházakban nem nyert támogatást. A legnagyobb különbséget a cseh és német reformáció között a békességben lehet tapasztalni, amivel az utrakvista változások az egyházban végbementek, akár a gyakori oltári szentségek vételét, nemzeti nyelv használatát, vagy természetesen a két szín alatti áldozást. Az utrakvista istentisztelet, amely a széles néprétegek lojalitását élvezte, kezdetben követte a katolikus struktúrát, de később a huszita, vagy a lutheránus struktúrára tért át.

A szentek tisztelete

Mivel a cseh reformáció nem volt belsőleg egyesített folyamat, a különböző áramlatok eltérően viszonyultak a szentek iránt. A radikális huszita mozgalmak teljesen elutasították a szentek tiszteletét, a mérsékelt irányzatok teljesen nem utasították el. Lényeges helyet foglalt el a huszita viharok után is szent Vencel, a cseh országrészek fő patrónusa. A kompaktátok (1436), vagy a kuttenbergi békeszerződés (1485) is szent Vencel ünnepére lépett érvénybe. Az óvárosi tanácsterem is az ő szobrával lett díszítve. A prágai utrakvista egyetem pecsétje szintén az ő ábrázolását tartalmazza. Az utrakvista egyház gyakran emlegette szent Vencel alakját a liturgiai könyvekben is, másokat nem nagyon említve, pl. szent Ludmillát. Az utrakvisták az ország patrónusairól a katolikusokkal perlekedtek, és a központi téma az volt, vajon a patrónusok szintén két szín alatt áldoztak, vagy sem. A szentek tisztelete a 16. század folyamán fokozatosan elvesztette a vallási jelentését, és csupán a történelem alakjai maradtak. Érdekes, hogy a szentek kultuszának hanyatlása a cseh katolikusok körében is megfigyelhető volt. Egyedül szent Vencel tudta megtartani tisztelőit, még a némely utrakvista szellemű lutheránusok között is.

Ahogy gyengült a hagyományos szentek tisztelete, úgy növekedett egyre nagyobb tisztelete a konstanzi vértanúknak, Husz Jánosnak és Prágai Jeromosnak. Husz János kultusza az utrakvistáknál rövidebb a megégetése után kezdődött. Még a 15. század végén Husz inkább csak kiegészítette a cseh szentek panteonját, fokozatosan kultusza átvette a vezető szerepet, majd az utrakvisták legjelentősebb szentje lett. Ami a szentek tiszteletét illeti, az utrakvisták nem különböztek lényegesen a katolikusoktól. Mindkét egyház liturgikusan ünnepelte az összes cseh szentet, de az utrakvisták, ellentétben a katolikusokkal, hozzájuk sorolta Husz Jánost is.

Végül, érdekes lehet röviden összevetni Husz János és Luther Márton reformációs törekvéseit. Figyelemre méltó a cseh reformációban Luther fellépése Husz esetében. Husszal kapcsolatban először esett szó a híres lipcsei disputában Luther Márton és Johann Eck ellenfelével 1519-ben. Az ingolstadt-i Eck teológia doktora és egyben Thier érsekének asszisztense, akkor kicsalta Lutherből, a konstanzi zsinat Husz János elítélése kapcsán, nagy jelentőségű mondatát: „A zsinatok is tévedhetnek”. Luther ezzel nyilvánosan fellépett az egyházi zsinatok és a pápa tévedhetetlenségének doktrínája ellen. Ezért Eck Luthert új Husznak címkézte, annak több mint száz évvel eretnekként máglyahalála után. Luther,

Huszhoz hasonlóan követelte, hogy nézetei csak a Biblia alapján legyenek megítélve. Mindketten elutasították, hogy vakon engedelmessé legyenek az egyházi tekintélyeknek. Luther, a nyilvános meghallgatáson, a birodalmi országgyűlésen, Wormsban 1521-ben, azonban sokkal magabiztosabb benyomást tett, mint Husz a konstanzi zsinaton. Husszal ellentétben, aki a zsinaton csak védekezett, Luther itt támadóan is lépett fel.

A 19. században felújított Jednota bratrská egyház mai neve a „Csehtestvér evangélikus egyház” elnevezésnek felel meg (*Českobratrská církev evangelická*), amelynek prágai közösségével a Prágai Magyar Református Missziói Gyülekezet is együttműködik.

Magyar jelenlét a cseh reformációban

A késői cseh reformációban úttörő tevékenységet fejtettek ki a Magyarországról Cseh- és Morvaországba érkezett prédikátorok, akik eleget tettek a cseh kérésnek Habsburg II. József császár Türeلمي rendeletének kiadása után, rész vettek az immár engedélyezett protestáns egyház működésének elindításában, kiépítésében és fenntartásában. A rendelet kiadását követően számos a református és evangélikus gyülekezet alakult. Így 1781 és 1785 között 73 gyülekezet jött létre kb. 78 ezer egyházzal. Ebből 53 református és 19 evangélikus volt. Mivel lelkészekkel nem rendelkeztek, kénytelenek voltak külföldi hittestvéreikhez fordulni segítségért.

A Tiszáninneni református egyházkerület 67 református lelkészt küldött ki 1782 és 1800 között missziói szolgálatra főleg Sárospatakról. Prága környékén, közép Csehországban, nevezetesen Libišben, Lysá nad Labemben és Nebuželyben különleges szolgálatot végeztek. Végh János prédikátor és társai, név szerint Molnár Eduárd és Tardy Mózes. Végh János kitűnt széleskörű munkásságával, beleértve, cseh prédikációit, irodalmi tevékenységét (cseh nyelvű imádságos könyvek), és az egyházi hierarchiában betöltött tisztségeit (a prágai református egyházmegye esperese is volt).

A prédikátorok emlékét őrzik gondozott sírjaik a libiši ú.n. toleranciás templom kertjében, valamint Végh János fali a templombelső terében, és annak egyik magyar felirata: „Jóvoltodból tégy jót a Sionnal, és építsd meg Jerusálemnek Kőfalait” (Zsolt. LI. 20.)

Dr Palágyi István György,
a Prágai Magyar Református Missziói gyülekezet presbitere

SZEMLÉLTETŐ ÁBRÁK

Matěj Janovból

Husz János

Jan Milič Kroměřížból

Prágai Jeromos

Pardubicei Arnošt

Petr Chelčický

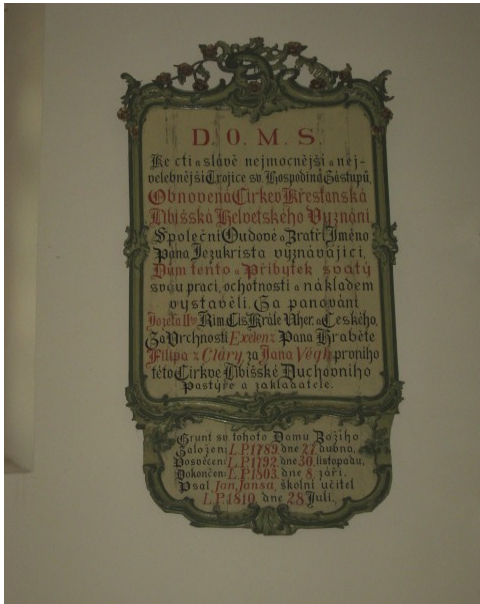

Johann Amos Comenius

A libiši türelmi (tolerancia) templom

Felirat Véghe Jánosról

Magyar felirat a karzaton

Úrvacsora Libiš-ben a NyEMRLSz 2011-es tanácskozásakor

A 200 éves libísi templomkertbe 1999 őszén átmentett magyar református lelkészek hamvai és sírköve
Balról jobbra **Végh János** *1755-†1830 és felesége, **Molnár Eduárd***1821-†1904 és **Tardy Mózes***1807-†1858

E tanulmány rövidítve megjelent a *Prágai Tükör* 2017. XXV. évf. 2. sz. 64-68. old.
További olvasnivaló a hálón:

- <http://honlap.parokia.hu/hir/mutat/2545/>
- <http://reformata.cz/praga/rolunk> és
- <http://reformata.cz/udvozoljuk>